

WPŁYW OŚRODKA BADAŃ PRASOZNAWCZYCH W KRAKOWIE NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ ŚRODOWISKA MEDIOZNAWCZEGO W ZAKŁADZIE DZIENNIKARSTWA UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO

MARIAN GIERULA
MAREK JACHIMOWSKI

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa

ABSTRACT

The impact of the Press Research Centre in Krakow on the way of shaping the media researchers community of the Journalism Unit at the University of Silesia

The establishment of the center for the academic education of journalists at the University of Silesia in Katowice. The way of shaping the media research community in the Journalism Unit at the University of Silesia. Characteristics of media research conducted in the Journalism Unit at the University of Silesia, selected research projects on local media as well as local

✉ Adres do korespondencji: Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Zakład Dziennikarstwa; ul. Bankowa 11, 40-007 Katowice; marian.gierula@us.edu.pl; marek.jachimowski@us.edu.pl

and regional journalism in Poland. The stages and forms of cooperation of the Press Research Centre in Krakow with the Journalism Unit at the University of Silesia.

Keywords: Journalism Unit at the University of Silesia, Press Research Centre in Krakow, academic education of journalism, media research

Specjalizacja dziennikarska w ramach kierunku nauki polityczne (współcześnie nauki o polityce) na Wydziale Nauk Społecznych liczy sobie 40 lat. Została utworzona w roku 1975. W dwa lata później powołana została jednostka naukowo-dydaktyczna w ramach Instytutu Nauk Politycznych WNS Uniwersytetu Śląskiego – Zakład Dziennikarstwa. W roku 1978 Instytut Nauk Politycznych zmienił nazwę na Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa. Od tego czasu, szczególnie od momentu, kiedy kierownictwo tego Zakładu objął filolog ze Śląskiego Instytutu Naukowego dr Józef Mądry, zaczęto szukać obszaru badań medioznawczych (prasoznawczych) dla nowo powstałej jednostki przypisanej do Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa.

Był to czas budowania od podstaw kadry naukowej, jak i zaplecza materialnego do funkcjonowania naukowego. Warto zaznaczyć, że w tamtym czasie w Instytucie Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, jak i na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego nie było badaczy mediów. Co najwyżej można było wskazać pojedyncze osoby, które w ramach swoich zainteresowań politologicznych zajmowały się propagandą, ale nie dziennikarstwem. Problematyką historii prasy śląskiej, zwłaszcza górniczej i hutniczej, zajmowali się przedstawiciele nauk historycznych na WNS. W tej sytuacji swoje plany zbudowania ośrodka badawczego mediów na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego Józef Mądry oparł na trzech filarach. Po pierwsze, na kontaktach z Ośrodkiem Badań Prasoznawczych w Krakowie; po drugie, na młodszych pracownikach nauki, którzy zostali przydzieleni do pracy w Zakładzie Dziennikarstwa, oraz studentach specjalizacji dziennikarskiej (szczególnie swoich seminarzystach). Trzecim, materialnym filarem była współpraca ze Śląskim Wydawnictwem Prasowym w Katowicach jako wykonawcą umowy zawartej jesienią 1979 roku (weszła w życie 1 stycznia 1980 roku) pomiędzy Uniwersytetem Śląskim a Zarządem Głównym Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”. Po stronie Uniwersytetu Śląskiego partnerem wykonawczym umowy był właśnie Zakład Dziennikarstwa.

Józef Mądry należał do ludzi, którzy to, co robią, robią z wielką pasją, z określoną wizją, ale i fantazją. To dawało mu energię w realizacji projektów naukowo-organizacyjnych, a także siłę do przekonywania władz Wydziału, swoich podwładnych, a także studentów do własnych pomysłów. Jednym z takich pomysłów było zapraszanie badaczy z Ośrodka Badań Prasoznawczych na wykłady w ramach zajęć dydaktycznych na specjalizacji dziennikarskiej, a także spotkania pracowników Zakładu Dziennikarstwa z badaczami OBP w ramach zebrań

naukowych Zakładu. Pierwszym pracownikiem OBP, który przyjął zaproszenie na wykłady do poszukującego swojej drogi badawczej Zakładu Dziennikarstwa, był redaktor naczelny *Zeszytów Prasoznawczych* Paweł Dubiel. Wspierał swoją wiedzą powstający ośrodek badawczy nad prasą w Katowicach między innymi dlatego, że Śląsk nie był mu obojętny, tu się urodził, a jego ojciec, również Paweł, to powstaniec śląski. Nie tylko spotkania pracowników z Pawłem Dubielem i jego wykłady były cenne dla dopiero co kształtującego się naukowo Zakładu Dziennikarstwa. Kontakt ten zaowocował pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku wizytami J. Mądrego ze studentami dziennikarstwa w redakcji *Zeszytów Prasoznawczych*. Co istotne, studenci byli obdarowywani archiwalnymi numerami *Zeszytów Prasoznawczych*, które stały się załączkiem podręcznej biblioteki Zakładu Dziennikarstwa. Wsparcie Zakładu Dziennikarstwa publikacjami archiwalnymi z OBP miało miejsce wiele razy. Dotyczyło to nie tylko *Zeszytów Prasoznawczych*, ale także innych publikacji i raportów wydawanych przez OBP. W pierwszym etapie kształtowania się Zakładu Dziennikarstwa była to znacząca pomoc dla młodej kadry tego ośrodka, jak i dla studentów. Warto podkreślić, że nie miało to charakteru formalnego, było to koleżeńskie wsparcie pracowników OBP dla kształtującej się kadry ośrodka katowickiego.

Do osób, które pomagały w rozwoju śląskiego ośrodka badań nad mediami, należał dr (wówczas jeszcze magister) Sylwester Dziki. Na podobnej zasadzie jak Paweł Dubiel prowadził zajęcia na specjalności dziennikarskiej w drugiej połowie lat 70. XX wieku. Kontakty z S. Dzikim były szczególnie cenne dla młodej kadry Zakładu Dziennikarstwa. Był to człowiek nie tylko niezwykły, jeśli chodzi o wiedzę, którą dysponował, ale – co było dla młodych prasoznawców z Katowic niezmiernie ważne – chciał się tą wiedzą dzielić. Dzięki jego życzliwości i pomocy nie tylko można było docierać do ważnych publikacji, znaczące i inspirujące były także rozmowy z nim na temat badań prasy.

To między innymi dzięki wsparciu kolegów z OBP w Krakowie zespół pracowników naukowo-dydaktycznych Zakładu Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego stosunkowo szybko osiągnął dojrzałość badawczą. Już w 1980 roku, to jest w trzy lata od powstania tej jednostki, Józef Mądry wraz ze współpracownikami opracował długofalowy program badawczy pod nazwą „Teoria i praktyka prasy i dziennikarstwa lokalnego w Polsce”, który w kolejnych latach rozszerzono na media regionalne. Program badań obejmował cztery zakresy zadaniowe:

- Badania nad środowiskiem dziennikarskim i dysponentem politycznym prasy lokalnej w całej Polsce.
- Badania nad dziełem dziennikarskim i redakcyjnym, czyli zawartością poszczególnych tytułów, technikami i technologiami pracy redakcyjnej, tematyczną i redaktorską realizacją obiektów prasowych będących przedmiotem badań.
- Badania nad odbiorem, czytelnictwem i funkcjonowaniem mediów lokalnych i regionalnych.

- Badania nad systemem prasy w Polsce oraz praktycznymi implikacjami umiejscowienia w nim mediów lokalnych i regionalnych.

Przygotowany w Zakładzie Dziennikarstwa program badawczy nie był przypadkowy. Wynikał on z kilku przesłanek.

Po pierwsze, Śląskie Wydawnictwo Prasowe było największym regionalnym ośrodkiem wydawniczym w Polsce. Wydawało 11 tygodników lokalnych, których jednorazowy nakład sięgał kilkuset tysięcy egzemplarzy. Jedyne na tym obszarze prasa lokalna tworzyła zwartą grupę pism, która obejmowała wszystkie społeczności lokalne zamieszkujące województwa bielskie, częstochowskie i katowickie. Była to sytuacja unikalna w skali ogólnopolskiej.

Po drugie, pisma lokalne wydawane przez Śląskie Wydawnictwo Prasowe należały do wszystkich typologicznych grup prasy lokalnej, a mianowicie: województwie tygodniki lokalne (*Kronika*, *Gazeta Częstochowska*), mikroregionalne (*Głos Ziemi Cieszyńskiej*, *Nowiny*, *Wiadomości Zagłębia*, *Gwarek*, *Echo*), miejsko-terenowe (*Nowiny Gliwickie*), pisma kilku większych miast (*Głos Zabrze* i *Rudy Śląskiej*, *Goniec Górnos Śląski*) czy też tygodniki miejskie (*Życie Bytomskie*) (Gierula 2005, s. 102–103). To sprawiało, iż badania miały nie tylko charakter użytecznych analiz, ale także walor uogólniających wniosków badawczych, które mogły być wykorzystane do formułowania prawidłowości i tendencji odnośnie do funkcjonowania prasy lokalnej w Polsce w ogóle.

Po trzecie, Śląskie Wydawnictwo Prasowe było zainteresowane przygotowaniem profesjonalnych dziennikarzy do pracy w prasie lokalnej. Udział studentów dziennikarstwa w realizacji niektórych aspektów programu badawczego dawał im możliwość zaznajomienia się w praktyce z funkcjonowaniem tego typu dziennikarstwa, zwłaszcza jego społecznego odbioru. W badaniach ogólnopolskich zdarzały się sytuacje, iż studenci byli pierwszymi przedstawicielami prasy lokalnej, z którymi mieli do czynienia odbiorcy tego typu prasy. Było to istotne z punktu widzenia kształcenia, gdyż z „pierwszej ręki” dowiadywali się o zainteresowaniach i oczekiwaniach czytelników wobec pisma lokalnego.

Po czwarte, na obszarze funkcjonowania Śląskiego Wydawnictwa Prasowego ukazywały się także trzy dzienniki regionalne (*Trybuna Robotnicza*, *Dziennik Zachodni* oraz *Wieczór*). Dawało to możliwość badań porównawczych lokalnego i regionalnego elementu systemu prasowego w Polsce. Była to także sytuacja unikalna w skali ogólnopolskiej.

Po piąte, Śląskie Wydawnictwo Prasowe było wydawcą dwóch tytułów ogólnokrajowych (*Panorama*, *Sport*) oraz kilkudziesięciu tytułów prasy zakładowej. Można było zatem badać bardzo zróżnicowaną typologicznie lokalno-regionalną przestrzeń komunikacyjną.

Po szóste wreszcie, różnorodność tytułów prasowych wydawanych na Śląsku dawała możliwość odbywania praktyk redakcyjnych przez studentów dziennikarstwa w zróżnicowanych redakcjach, pod opieką profesjonalnych dziennikarzy. Przyjęto wówczas zasadę, iż pierwsza dziennikarska praktyka zawsze odbywała się w redakcji prasy lokalnej, gdzie student mógł się zaznajomić z wieloma aspek-

tami zbierania i opracowywania materiału dziennikarskiego, a także funkcjonowania redakcji. Dopiero druga praktyka odbywała się w mediach regionalnych, trzecia zaś – w redakcji, z którą student wiązał swoje zawodowe plany.

Okolicznością sprzyjającą planom badawczym Zakładu Dziennikarstwa była, wspomniana wyżej, umowa o współpracy między Zarządem Głównym Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej i Uniwersytetem Śląskim. Jako instytucje wykonawcze występują w niej dwie jednostki: ze strony RSW – Śląskie Wydawnictwo Prasowe w Katowicach, zaś ze strony Uniwersytetu – Zakład Dziennikarstwa. Strukturą wykonawczą do realizacji tej umowy był powołany w okresie późniejszym Prasoznawczy Ośrodek Badawczo-Dokumentacyjny Śląskiego Wydawnictwa Prasowego przy Zakładzie Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego (dalej skrót POB-D). Funkcjonował on do końca lat 80. ubiegłego wieku, prowadząc badania medioznawcze dotyczące funkcjonowania mediów lokalno-regionalnych na Śląsku, systemu kolportażu czy też zachowań konsumenckich związanych z popytem na prasę. W sumie przygotował kilkanaście raportów badawczych wykonanych przez pracowników Zakładu Dziennikarstwa¹. Struktura organizacyjna Prasoznawczego Ośrodka była w pewnym stopniu wzorowana na strukturze Ośrodka Badań Prasoznawczych. W jego ramach funkcjonowały bowiem: Pracownia Dokumentacyjna, Pracownia Analizy Zawartości Prasy oraz Pracownia Badań Odbioru Społecznego Mediów. Zbudowana struktura była podstawą organizacyjną dla badań medioznawczych na obszarze Śląskiego Wydawnictwa Prasowego. Jednakże już w połowie lat 80. ubiegłego wieku badania prasy lokalnej zostały rozszerzone na obszar całej Polski. W ich ramach zostały przeprowadzone badania wszystkich zespołów redakcyjnych tygodników lokalnych PZPR (pisma lokalne wydawane na obszarze nowych województw powstałych po 1975 roku), które jako jedyne tworzyły jednolitą grupę typologiczną prasy lokalnej w skali całego kraju. Przeprowadzono także badania społecznego odbioru prasy lokalnej na obszarze kilkunastu województw w całej Polsce. Wykonano kilkanaście tysięcy wywiadów ankietowych dotyczących różnych aspektów funkcjonowania prasy lokalnej. Ponadto dokonano wieloaspektowych analiz zawartości kilkudziesięciu tytułów prasy lokalnej należących do różnych grup typologicznych. Zgromadzony materiał empiryczny miał charakter unikalny, zarówno ze względu na jego ilość, ale także z tego względu, iż refleksją medioznawczą objęto cały proces komunikowania lokalnego od dziennikarza przez wytwór jego pracy po społeczny odbiór. Jak się później okazało, były to jedne z największych w Europie, a w Polsce do dzisiaj największe, badania dotyczące mediów lokalnych.

Ważnym aspektem realizowanej umowy były praktyki dziennikarskie, jakie przechodzili studenci w redakcjach śląskich gazet i czasopism, gdzie mieli zapewnioną merytoryczną opiekę. Według umowy w poszczególnych redakcjach byli wyznaczani doświadczeni dziennikarze, którzy sprawowali opiekę nad przyszłymi adeptami zawodu dziennikarskiego. Dziennikarze śląscy z długoletnim sta-

¹ Zob. Raporty badawcze Zakładu Dziennikarstwa UŚ.

żem zawodowym prowadzili także seminaria i konwersatoria w ramach procesu dydaktycznego na uczelni. Były to bardzo często osoby zajmujące w redakcjach kierownicze stanowiska. Niejednokrotnie podejmowali oni decyzje o przyjęciu absolwentów specjalizacji dziennikarskiej do pracy zawodowej w redakcjach. W czasie studiów umożliwiali wyróżniającym się studentom zamieszczanie publikacji w kierowanych przez siebie tytułach. Przez kontakt dydaktyczny były to nierzadko decyzje oparte na długoletniej obserwacji potencjalnego kandydata do zawodu dziennikarskiego. Wieloletnimi współpracownikami Zakładu Dziennikarstwa byli tacy śląscy dziennikarze, jak Kazimierz Zarzycki, Wiesław Wilczek, Zbigniew Bożek, Franciszek Faron, Stanisław Gadomski czy Bronisław Szmidt-Kowalski. Wymiarem materialnym współpracy była specjalistyczna dziennikarsko-medioznawcza biblioteka funkcjonująca przy Zakładzie Dziennikarstwa, do której zakupy finansowało w całości Śląskie Wydawnictwo Prasowe. Było to istotne wzmocnienie bazy źródłowej realizowanego procesu dydaktycznego. Pod koniec lat 80. XX wieku zbiór biblioteczny liczył około 2 tysięcy woluminów. Ważny był również fakt, iż śląski ośrodek prasoznawczy dysponował bieżącymi numerami wszystkich pism lokalnych, dzienników regionalnych oraz tytułami ogólnokrajowymi wydawanymi przez Śląskie Wydawnictwo Prasowe.

Taki zakres badań wymagał nie tylko entuzjazmu i stosownych kompetencji, ale i doświadczenia w prowadzeniu tak zakrojonego projektu. Zespół Zakładu Dziennikarstwa był młody i liczebnie skromny. Chcąc zrealizować program, dysponując tak nielicznym zespołem, Józef Mądry zaprosił do współpracy dwóch badaczy ze środowiska krakowskiego: doc. dr. hab. Jerzego Mikułowskiego Pomorskiego i mgr. Henryka Siwka. Każdy z nich wiele wniósł w rozwój badań katowickiego ośrodka. Henryk Siwek był zaangażowany w prace zespołu badawczego i zatrudniony w śląskim ośrodku. Współuczestniczył w organizowaniu badań, opracowywaniu narzędzi badawczych, a także analizie wyników badań. Jego wiedza socjologiczna i informatyczna była szczególnie pomocna przy wprowadzaniu cyfrowych technik w procesie opracowywania danych zebranych w trakcie badań terenowych. To Henryk Siwek wprowadził zespół Zakładu Dziennikarstwa w erę cyfrową w obszarze badań nad mediami periodycznymi. Było to szczególnie widoczne z chwilą zakupu w 1986 roku przez Śląskie Wydawnictwo Prasowe, z przeznaczeniem dla Zakładu Dziennikarstwa, osobistego komputera IBM. Henryk Siwek potrafił całymi dniami pracować nad przygotowaniem oryginalnych programów, wykorzystywanych przede wszystkim przy opracowywaniu ankiet społecznego odbioru mediów. W okresie późniejszym stworzył także program do wprowadzania danych z analiz zawartości prasy. Było to szczególnie istotne na etapie wnioskowania z uzyskanych danych empirycznych, umożliwiało bowiem korelowanie różnych aspektów dokonanej analizy. Można było zatem bardziej wszechstronnie i całościowo dokonywać porównań zawartości badanego tytułu nie tylko w wymiarze treści, ale także formy, gatunku dziennikarskiego czy też przestrzennego umiejscowienia dziennikarskiej wypowiedzi. Czyniło to analizę bardziej pogłębioną poznawczo ze względu na możliwość uprawiania naukowej

komparatystyki. Była to pomoc, która w istotny sposób przyśpieszyła i usprawniła prowadzone badania komunikowania lokalnego.

Ważnym wymiarem pomocy OBP dla nowego ośrodka badawczego, który prowadził także kształcenie dziennikarzy (obok opisanych powyżej), było przygotowanie i wydanie jednego z pierwszych w Polsce skryptów przeznaczonych dla studentów dziennikarstwa. Było to opracowanie pt. „Wstęp do prasoznawstwa” pod redakcją Józefa Mądrego (1982). Zawierało ono zarówno artykuły dotyczące historii polskiego i śląskiego prasoznawstwa, teorii i kierunków badań prasoznawczych na świecie, procedury badań prasoznawczych, problemów zawodu i szkolnictwa dziennikarskiego, jak i rozważania nad przydatnością badań prasoznawczych. Autorami zdecydowanej większości materiałów byli przedstawiciele OBP: Walery Pisarek, Jerzy Mikułowski Pomorski, Tomasz Goban-Klas, Paweł Dubiel czy Sylwester Dziki.

Wyjątkową rolę w kształceniu kadry naukowej Zakładu Dziennikarstwa odegrał i dalej odgrywa prof. dr hab. Jerzy Mikułowski Pomorski. Nie tylko sprawował opiekę naukową nad badaniami prowadzonymi przez Zakład Dziennikarstwa, ale poprowadził zespół badaczy Zakładu tak, że wielu z członków tego zespołu zdobyło kolejne stopnie oraz tytuły naukowe. To dzięki jego seminarium doktorskiemu w Zakładzie Dziennikarstwa powstał pod koniec lat 80. ubiegłego wieku własny, oryginalny zespół badawczy opierający się na pracownikach realizujących program badań nad dziennikarstwem lokalnym. W latach 1987–1989 obroniono cztery rozprawy doktorskie, w sposób bezpośredni wykorzystujące materiał empiryczny pochodzący z realizowanego programu badawczego Zakładu Dziennikarstwa. O ich unikalności (co było zasługą zarówno J. Mikułowskiego Pomorskiego, jak i J. Mądrego) zdecydował fakt, iż przedmiotem refleksji naukowej został objęty cały przebieg procesu komunikowania lokalnego w Polsce. Marek Jachimowski analizował bowiem zarówno środowisko dziennikarskie, jak i dysponenta politycznego tejże prasy w systemie politycznym. Marian Gierula, opierając się na analizie zawartości, wypracował teoretyczne modele realizacji dziennikarskiej pism lokalnych w Polsce. Z kolei Stanisław Michalczyk i Zbigniew Oniszczyk podjęli problemy związane ze społecznym funkcjonowaniem czasopism lokalnych. Można po latach stwierdzić, iż prace te stały się ważnym wkładem śląskiego ośrodka prasoznawczego w dorobek polskiego medioznawstwa. W następnych latach, również pod opieką naukową J. Mikułowskiego Pomorskiego, powstały kolejne prace doktorskie o tematyce lokalno-regionalnej. Ilza Kowol poświęciła swoje rozważania prasie lokalnej w Niemczech, a Bernard Grzonka dokonał analizy społecznego funkcjonowania Radia Katowice. Można zatem stwierdzić, iż dzięki J. Mikułowskiemu Pomorskiemu został stworzony naukowy ośrodek badawczy. Dalszy jego rozwój zaowocował obroną czterech prac habilitacyjnych i uzyskaniem jednego tytułu naukowego. One także w większości były związane z teorią i praktyką funkcjonowania komunikacji lokalno-regionalnej w Polsce (Michalczyk 2000; Oniszczyk 2002; Gierula 2005; Jachimowski 2006). W pierwszych 15 latach nowego wieku samodzielni pracownicy naukowci

związani z prof. J. Mikułowskim Pomorskim na Śląsku już sami byli promotorami kilkunastu prac doktorskich, których istotną część dotyczyła komunikowania lokalno-regionalnego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem województwa śląskiego.

Współpraca Zakładu Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego z Ośrodkiem Badań Prasoznawczych w ciągu dekady lat 80. XX wieku realizowana była przez udział w konferencjach naukowych dotyczących funkcjonowania w Polsce prasy lokalnej. W latach 1983–1988 odbyło się bowiem sześć tego typu spotkań naukowych (trzy razy Wigry koło Suwałk, Jelenia Góra–Michałowice, Ślesin koło Konina oraz Słupsk–Ustka), gdzie prawie wyłącznymi przedstawicielami środowiska naukowego byli pracownicy OBP i Zakładu Dziennikarstwa. Były to niewątpliwie jedne z pierwszych w Polsce cyklicznych spotkań medioznawczych, podczas których w takim zakresie konfrontowali swoje doświadczenia dziennikarze oraz teoretycy i badacze systemu medialnego w Polsce. Symbolicznym przykładem tej współpracy był fakt, iż jedyne wydawnictwo książkowe powstałe w wyniku tych konferencji zostało wydane wspólnie przez Ośrodek Badań Prasoznawczych i Zakład Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego, a miejscem wydania był zarówno Kraków, jak i Katowice².

Działania badawcze Zakładu Dziennikarstwa podjęte od początku lat 90. ubiegłego wieku były także związane z doświadczeniami współpracy z OBP z poprzedniej dekady. Były to jednakże stosunki partnerskie, a nawet częściowo rywalizacyjne. Dotyczyły one zasadniczo dwóch obszarów badawczych.

Pierwszy z nich dotyczył dokumentowania zmian zachodzących w systemie medialnym Polski po 1989 roku. W Zakładzie Dziennikarstwa zaczęto bowiem wydawać katalogi medialne dotyczące zmian na obszarze katowickiego i opolskiego regionu prasowo-wydawniczego. Pierwszy z nich ukazał się w 1991 roku, kolejne w 1992/93, 1994 oraz ostatni w 1995/96³. Były to jedyne takie wydawnictwa w Polsce. Żaden inny region nie posiadał wtedy bieżącej dokumentacji zmian systemu medialnego. Jedynie niektóre (np. Małopolska, Wielkopolska) w okresie późniejszym dopracowały się tego typu wydawnictw. Można powiedzieć, iż koledzy z OBP zaczęli wydawać ogólnopolski katalog mediów zainspirowani (choć Sylwester Dziki nigdy się do tego nie przyznał) naszymi działaniami. Trzeba jednak przyznać, iż doświadczenie informatyczne Henryka Siwka spowodowało, iż w krakowskim katalogu można było znaleźć więcej informacji charakteryzujących opisywane medium. Z kolei w śląskich katalogach w bada-

² E. Kurzawa (red.): *Tygodniki lokalne. I Ogólnopolskie Konfrontacje Dziennikarzy Pism Regionalnych*. Wigry 1983, Kraków–Katowice 1984, s. 324; por. też: E. Kurzawa (red.): *II Ogólnopolskie Konfrontacje Dziennikarzy Pism Regionalnych. Rola i miejsce krytyki w prasie regionalnej*, Suwałki 1984, ss. 108; *IV Ogólnopolskie Konfrontacje Dziennikarzy Prasy Regionalnej, Jelenia Góra–Michałowice 1986 r.*, s. 130.

³ Zob. Wykaz katalogów mediów.

nych regionach, zwłaszcza jeśli chodzi o prasę lokalną, było odnotowywanych zdecydowanie więcej pism⁴.

Drugi obszar badawczy dotyczył badania społecznego odbioru mediów lokalno-regionalnych. Koledzy z OBP prowadzili ogólnopolskie badania dotyczące zmian społecznego odbioru mediów masowych po 1989 roku, zachowań odbiorców poszczególnych segmentów rynku medialnego. W Zakładzie Dziennikarstwa w latach 1989–2002 prowadzono podobnego typu badania na obszarze Śląska i Opolszczyzny. Jednakże badania śląskie, obok analizy ogólnych zmian zachowań odbiorców mediów, koncentrowały się na jakościowej, monograficznej analizie poszczególnych mediów regionalnych (Telewizji Katowice, Radia Katowice, Radia Opole, *Trybuny Śląskiej*, *Nowej Trybuny Opolskiej* czy *Dziennika Zachodniego*). Tego typu analiz, ze względu na ogólnopolski charakter ich badań, nie mogli wykonywać koledzy z OBP. W przypadku śląskim było to podtrzymanie, w nowych warunkach rynkowych, współpracy z wydawcami mediów regionalnych, a także praktycznej użyteczności śląskich badań medioznawczych. Ważnym czynnikiem było to, iż badania te finansowały, będąc niekiedy w ostrej konkurencji, regionalne media. W latach 1989–2002 wykonano w Zakładzie Dziennikarstwa kilkadziesiąt raportów badawczych⁵. Trzeba podkreślić również fakt, iż w żadnym innym regionie Polski nie przeprowadzano tego typu badań. Stąd też ustalenia śląskie i opolskie można było odnosić jedynie do ogólnych tendencji zmian rynku odbiorczego wynikających z badań ogólnopolskich realizowanych w OBP. Można to było zaobserwować na cyklicznych konferencjach poświęconych transformacji polskich mediów organizowanych przez Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego. Ten cykl spotkań badaczy polskiego systemu medialnego zapoczątkowała w 1992 roku Alina Słomkowska, a zakończył w 2000 roku Janusz Adamowski⁶.

Druga dekada obecnego wieku to powolne ograniczanie kontaktów naukowych pomiędzy obu ośrodkami. Wynikało to przede wszystkim z faktu, iż OBP stopniowo tracił swoją instytucjonalną samodzielność, a Zakład Dziennikarstwa nie osiągnął wymaganej liczby samodzielnych pracowników naukowych, aby móc utworzyć instytut. Doświadczenie ponad 30-letniej współpracy między naszymi ośrodkami wskazuje jednoznacznie, iż samodzielność instytucjonalna jest niezbędnym warunkiem rozwoju placówki naukowej. To dotyczy także zaplecza

---

⁴ Redakcja Katalogu Mediów Polskich, zainspirowana bogactwem opisu prasy lokalnej i sublokalnej dokonanego przez śląskich medioznawców, znacznie rozszerzyła własny opis katalogowy tejże prasy w wydaniu 1999/2000 (przyp. red.).

⁵ Zob. Wykaz raportów Zakładu Dziennikarstwa UŚ (1992–2002). Raporty dostępne są w Archiwum Zakładu Dziennikarstwa UŚ.

⁶ A. Słomkowska (red.). *Transformacja prasy polskiej (1989–1992)*. Warszawa 1992; A. Słomkowska (red.). *Kontrowersje wokół transformacji prasy polskiej (1989–1992)*. Warszawa 1993; A. Słomkowska (red.). *Dylematy transformacji prasy polskiej (1989–1993)*. Warszawa 1994; A. Słomkowska, E. Ciborska (red.). *Pięćolecie transformacji mediów (1989–1994)*. Warszawa 1995; A. Słomkowska (red.). *Transformacja mediów (1989–1995)*. Warszawa 1996; J. Adamowski (red.). *Środki masowej informacji w Polsce po likwidacji instytucji cenzury (1990–2000)*. Warszawa 2000.

organizacyjno-finansowego. Dla OBP był to Zarząd Główny Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej, podobnie dla Zakładu Dziennikarstwa regionalny jej oddział w postaci Śląskiego Wydawnictwa Prasowego w Katowicach. Po 2000 roku zaistniała więc taka sytuacja, iż żadna placówka naukowa nie prowadzi systematycznych badań nad zmianami periodycznego komunikowania masowego w Polsce i jego społecznych aspektów („a to jest najogólniejsze zadanie nauki o mediach” – słowa ze „Wstępu do prasoznawstwa” sformułowane przez Walego Pisarkę w 1982 roku). Czy nie są aktualne? Można powiedzieć, iż nie ma, jak dotychczas, partnerów do tego typu spotkania teorii i praktyki dziennikarstwa.

Z jednej bowiem strony mamy skomercjalizowany rynek zdominowany przez zagraniczne podmioty, dla których podstawowym wyznacznikiem funkcjonowania jest osiąganie dochodu, oraz instytucje państwowe kontrolujące elektroniczne media publiczne. Żadna z tych struktur, choć z pewnością z różnych przyczyn, nie podejmuje działań zmierzających do wyjaśniania zmian dokonujących się w mediach w skali makro, ich roli w życiu współczesnego społeczeństwa w ogóle, zwłaszcza w jego rozwoju i transformacji, gdzie informacyjny jego wymiar zaczyna być decydujący.

Po drugiej stronie jest środowisko medioznawcze, które dopiero od kilku lat posiada własną dyscyplinę i nadal musi walczyć o własnych ekspertów do oceny grantów z dziedziny mediów w Narodowym Centrum Nauki. Jest niewątpliwie paradoksem, iż w kraju, w którym istnieje kilkadziesiąt państwowych uniwersytetów, nie było do niedawna samodzielnego wydziału dziennikarstwa lub nauki o mediach (powstał w 2016 roku Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii na Uniwersytecie Warszawskim). Badań jest wiele, ale wycinkowe, rozproszone, a ustalenia teoretyczne w tej dziedzinie polegają zasadniczo na popularyzacji tego typu ustaleń z nauki zachodniej. Kiedyś w OBP prowadzona była przez Sylwestra Dzikiego prasoznawcza bibliografia adnotowana – Walery Pisarek nazwał Dzikiego na jego pogrzebie pierwszą polską przeglądarką. Dziś, w dobie funkcjonującego prawie z szybkością światła Internetu, nie mamy zbioru tego typu informacji. Powraca pytanie o szerszą instytucjonalizację działań naszej dyscypliny, bo inaczej dalej będziemy „ubogim krewnym” zarówno struktur rynkowych, jak i instytucji państwowych, zarówno tych lokalnych, jak i ogólnopaństwowych.

Bibliografia

- Gierula M. (2005). Polska prasa lokalna 1989–2000. Typologia i społeczne funkcjonowanie. Katowice.
- Jachimowski M. (2006). Regiony periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokratyzacji komunikacji medialnej. Katowice.
- Mądry J. (red.) (1982). Wstęp do prasoznawstwa. Katowice.
- Michalczyk S. (2000). Media lokalne w systemie komunikowania. Katowice.
- Oniszczyk Z. (2002). Kształtowanie się polityki medialnej (Medienpolitik) rządu RFN w latach 1949–1989. Katowice.

Raporty badawcze Zakładu Dziennikarstwa UŚ (1985–1989):

- XXX lat tygodnika Nowiny. St. Michalczyk (red.). Studia i Materiały POB-D, Seria A, nr 2, Katowice, 1987, ss. 64.
- Ceny i popyt na gazety i czasopisma Śląskiego Wydawnictwa Prasowego. M. Gierula, M. Jachimowski (red.). Studia i Materiały POB-D. Seria B, nr 1, Katowice, luty 1988, ss. 24.
- Ceny i popyt na gazety i czasopisma Śląskiego Wydawnictwa Prasowego. Opracowanie i raport z badań M. Gierula, M. Jachimowski, G. Lużyńska, St. Michalczyk. Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 1, Katowice 1989, ss. 36.
- Czytelnictwo i kolportaż prasy w świetle badań kioskowych. St. Michalczyk (red.). Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 5, Katowice 1988, ss. 30.
- Dziennik Zachodni* w świetle badań czytelniczych. Opracowanie i raport z badań M. Gierula, M. Jachimowski, G. Lużyńska, St. Michalczyk. Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 3, Katowice 1989, ss. 36.
- Dziennikarze prasy lokalnej w Śląskim Wydawnictwie Prasowym. M. Jachimowski (red.). Studia i Materiały POB-D, Seria A, nr 4, Katowice 1987, ss. 33.
- M. Gierula. Bibliografia opracowań o prasie i dziennikarstwie lokalnym styczeń 1982 – maj 1985 /wybór/. Materiały POB-D, nr 13/85, ss. 12.
- Opinie czytelnicze o gazetach i czasopismach (raport z sondażu). M. Gierula, S. Michalczyk (red.). Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 5, Katowice 1987, ss. 18.
- Rzeczpospolita w świetle samozwrotnej ankiety czytelniczej. Pod kierunkiem J. Mądrego i M. Gieruli. Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 3, Katowice, marzec 1987, ss. 64.
- Społeczny odbiór prasy, radia i telewizji (raport z badań). St. Michalczyk (red.). Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 2, Katowice, styczeń 1987, ss. 24.
- Sport w świetle samozwrotnej ankiety czytelniczej. Pod kierunkiem M. Gieruli. Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 2, Katowice 1988, ss. 78.
- Struktura tematyczno-przestrzenna zawartości tygodników lokalnych Śląskiego Wydawnictwa Prasowego (na przykładzie *Echa* i *Wiadomości Zagłębia*). Raport z badań, M. Gierula. Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 4, Katowice 1987, ss. 54.
- Struktura tematyczno-przestrzenna zawartości tygodników lokalnych Śląskiego Wydawnictwa Prasowego (na przykładzie *Gwarka*, *Gońca Górnośląskiego* i *Głosu Zabrze* i *Rudy Śląskiej*). Raport z badań, M. Gierula. Studia i Materiały POB-D, Seria B, nr 3, Katowice 1987, ss. 29.

Raporty badawcze Zakładu Dziennikarstwa UŚ (1992–2002):

- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Trybuny Opolskiej*. Katowice 1992, ss. 105.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Trybuny Śląskiej*. Katowice 1992, ss. 90.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Dziennika Beskidzkiego*. Katowice 1993, ss. 42.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Dziennika Śląskiego*. Katowice 1993, ss. 42.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Dziennika Zachodniego*. Katowice 1993, ss. 113.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Nowej Trybuny Opolskiej*. Katowice 1993, ss. 137.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Trybuny Śląskiej*. Katowice 1993, ss. 115.

- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Wieczoru*. Katowice 1993, ss. 47.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Dziennika Zachodniego*. Katowice 1994, ss. 113.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Nowej Trybuny Opolskiej*. Katowice 1994, ss. 122.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Trybuny Śląskiej* oraz społeczny odbiór *Gazety Opolskiej*, Katowice 1994, ss. 137.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Dziennika Zachodniego*. Katowice 1995, ss. 42.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Nowej Trybuny Opolskiej*. Katowice 1995, ss. 103.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Trybuny Śląskiej*. Katowice 1995, ss. 83.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Dziennika Zachodniego*. Katowice 1996, ss. 107.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Nowej Trybuny Opolskiej*. Katowice 1996, ss. 56.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Zainteresowanie prenumeratą prasy oraz zasięg społeczny mediów na Śląsku. Katowice 1996, ss. 84.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Zawartość *Wiadomości Zagłębia* oraz wybrane aspekty ich społecznego odbioru. Raport z badań. Sosnowiec 1996, ss. 59.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Medialny raport na temat funkcjonowania Radia Bielsko. Katowice 1997, ss. 132.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Medialny raport na temat funkcjonowania Radia Delta. Katowice 1997, ss. 124.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Medioznawczy raport na temat funkcjonowania *Dziennika Zachodniego*. Katowice 1997, ss. 151.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Medioznawczy raport na temat funkcjonowania Radia Puls. Katowice 1997, ss. 128.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Radio Flash na rynku radiowym. Katowice 1997, ss. 139.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Radio Katowice na rynku radiowym. Katowice 1997, ss. 330.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór *Trybuny Śląskiej*. Katowice 1997, ss. 101.
- Gierula M., Jachimowski M. Edukacyjna funkcja *Zielonej Ligi*. Prasoznawcza analiza zawartości. Katowice 1997, ss. 38.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Prasoznawcza analiza zawartości mutacji lokalnych *Gościa Niedzielnego*. Katowice 1998, ss. 356.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie *Nowej Trybuny Opolskiej*. Katowice 1998, ss. 219.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie *Dziennika Zachodniego*. Katowice 1998, ss. 102.
- Gierula M., Jachimowski M. Medioznawcza analiza *Panoramy Katowickiej*. Raport z badań. Katowice 1998, ss. 50.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Czytelniczy odbiór *Trybuny Śląskiej – Dzień* na obszarze województwa śląskiego. Badania monograficzne. Katowice 1999, ss. 152.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie *Dziennika Zachodniego*. Katowice 1999, ss. 126.

- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie Radia Katowice. Katowice 1999, ss. 167.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie Telewizji Katowice. Katowice 1999, ss. 127.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Śląski rynek dzienników. Katowice 1999, ss. 127.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie *Dziennika Zachodniego*. Katowice 2000, ss. 128.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie *Trybuny Śląskiej* – *Dzień* na obszarze województwa śląskiego. Katowice 2000, ss. 152.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie TVP Katowice na obszarze województwa śląskiego. Katowice 2000, ss. 152.
- Gierula M., Grzonka B., Jachimowski M. Społeczny odbiór i funkcjonowanie Polskiego Radia Katowice na obszarze województwa śląskiego. Katowice 2002, ss. 236.

Wykaz katalogów mediów:

- Katalog Prasy-Radia-Telewizji '91 województw: bielskiego, częstochowskiego, katowickiego, opolskiego. Rocznik 1991. Katowice 1991, ss. 128.
- Katalog Prasy-Radia-Telewizji '93 województw: bielskiego, częstochowskiego, katowickiego, opolskiego. Poradnik reklamy. Rocznik 1992/93. Katowice 1992, ss. 188.
- Katalog Prasy-Radia-Telewizji '94 województw: bielskiego, częstochowskiego, katowickiego, opolskiego. Poradnik medialno-reklamowy. Rocznik 1994. Katowice 1994, ss. 258.
- Śląski Przegląd Medioznawczy*. Katalog Prasy-Radia-Telewizji '96 województw: bielskiego, częstochowskiego, katowickiego, opolskiego. Rocznik 1995/96. Katowice 1996, ss. 284.
- Prasoznawczy Ośrodek Badawczo-Dokumentacyjny Śląskiego Wydawnictwa Prasowego przy Zakładzie Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego (POB-D) wydawał *Studia i Materiały*
- Seria A: raporty, szkice, artykuły
- Seria B: raporty z sondaży terenowych i analiz prasowych, ekspertyzy, opinie, informacje
- Seria C: materiały pomocnicze do dydaktyki dziennikarskiej
- Serie miały numerację w poszczególnych latach. Redaktor serii: Józef Mądry.

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono powstanie ośrodka kształcenia dziennikarzy na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach i kształtowanie się środowiska medioznawczego w Zakładzie Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego. Scharakteryzowano badania medioznawcze realizowane w Zakładzie Dziennikarstwa, dotyczące mediów i dziennikarstwa lokalno-regionalnego w Polsce. Pokazano etapy i formy współpracy Ośrodka Badań Prasoznawczych w Krakowie z Zakładem Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Słowa kluczowe: Zakład Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Ośrodek Badań Prasoznawczych w Krakowie, kształcenie dziennikarzy, badania medioznawcze